

NORGES VASSDRAGS- OG ENERGIDIREKTORAT (NVE)

Postboks 5091 Majorstua

0301 OSLO

Trondheim, 30.08.2024

Deres ref.:
201836351

Vår ref. (bes oppgitt ved svar):
2023/2452

Saksbehandler:
Kjetil Lønborg Jensen

Høringsuttalelse - Søknad med konsekvensutredning for Sarp 2 kraftverk i Sarpsfossen i Sarpsborg kommune

Vi viser til høring av søknad med konsekvensutredning for Sarp 2 kraftverk i Sarpsfossen i Sarpsborg kommune. Miljødirektoratet har fått utsatt frist til 30.08.2024 til å avgi vår høringsuttalelse.

Vi uttaler oss mht. ål og anadrom fisk i denne saken. Før øvrige tema knyttet til naturmangfold og miljøvirkninger viser vi til Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus sin uttalelse, som vi stiller oss bak.

Miljødirektoratets vurdering

Miljødirektoratet stiller oss i utgangspunktet positive til prosjekter som bidrar betydelig til økt produksjon av fornybar energi, spesielt i vassdragsområder som allerede er utnyttet til kraftproduksjon, og som krever lite ytterligere naturinngrep og samtidig øker ressursutnyttelsen. Dette må imidlertid vurderes mot kjente miljøskadevirkninger av den allerede eksisterende utbyggingen (samlet belastning), og mulighetene for å redusere slike skadevirkninger i forbindelse med en ny utbygging, med sikte på vann-vinn løsninger for energiproduksjon og naturmiljø.

Miljødirektoratet kan dessverre ikke se at prosjektet Sarp2 i sin omsøkte form bidrar i tilstrekkelig grad til en slik kombinert målsetning for økt energiproduksjon og reduserte miljøskadevirkninger. Dette på tross av de avbøtende og miljøforbedrende tiltakene som foreslås i søknaden mht. laks i Ågårdselva og Glomma nedstrøms Sarpsfossen. Vi begrunner dette i at prosjektet ikke legger opp til noen form for tiltak som bidrar til tryggere nedvandring av fisk forbi kraftverkene i Sarpsfossen.

Glomma var historisk et svært produktivt ålevassdrag, med en omfattende oppvandring av ålefaringer forbi Sarpsfossen dokumentert på begynnelsen av 1900-tallet. Det må anses som et svært viktig ålevassdrag også i dag, med verdifulle leveområder for ål i alle fall opp til Vamma kraftverk, oppstrøms Sarpsfossen og Sølvstufossen. Forekomsten av ål er utslagsgivende for at dette delområdet gis svært stor verdi i søknadens fagrapport om fisk og ferskvannsbibliologi.

Grunnet tekniske inngrep i Sarpsfossen antas denne oppvandringsveien å være vesentlig forringet eller brutt i dag, og viktigste vandringsrute for ål oppover i Glomma er nå sannsynligvis via Ågårdselva. Majoriteten av denne ålen forventes å følge elvas hovedstrøm under nedvandring, og det er derfor sannsynlig at det forekommer regulær nedvandring i Glommas hovedløp. Det samme gjelder i en viss grad for laksesmolt som er rekruttert i elvearealene nedstrøms Vamma.

Dagens tilstand knyttet til nedvandring er sterkt forringet, og det antas svært høy dødelighet for nedvandrende fisk både gjennom de eksisterende kraftverkene og gjennom overløp/luker i fossen. Det finnes dermed ingen sikker nedvandringsvei i Glommas hovedløp i dag. Vi viser i denne forbindelse også til fagrapporten om naturmiljø i forbindelse med konsesjonspliktutvalget av nytt aggregat 12 i Vamma kraftverk i 2013 (Norconsult 2013, NVE saksnr. 201306386), som gir supplerende beskrivelser av forholdene mht. vandrings- og produksjonsforhold for ål og laks i denne delen av Glomma.

Total slukeevne i kraftverkene i Sarpsfossen vil øke fra ca. 932 m³/s til 1382 m³/s, som medfører færre dager med overløp over dammen ved Sarpsfossen. Med dette vil vannføringen i Sarpsfossen overskride kraftverkens slukeevne 21 dager i året, mot 83 dager ved dagens slukeevne. Som det påpekes i fagrapporten vil redusert overløp, samtidig som slukeevnen øker, medføre økt sannsynlighet for at nedvandrende fisk vil følge turbinvannet. Dermed antas det at en enda større andel av nedvandrende ål vil følge turbinvannet fremfor overløp, noe som ses på som den største negative effekten av tiltaket.

I lys av den sterke påvirkningen fra eksisterende kraftverksinntak og infrastruktur i dagens situasjon (0-alternativet), vurderer man i utredningen at tilleggsbelastningen ved Sarp2 kraftverk vil ha en relativt begrenset negativ effekt (påvirkningsgrad *noe forringet*), og ut fra dette konkluderes det med *noe negativ* konsekvens ved inntaksområdet for fagtema fisk. Miljødirektoratet må bemerke at dette klart bidrar til å underkommunisere den svært store negative konsekvensen av eksisterende og omsøkt kraftutbygging i Sarpsfossen, når samlet belastning inkluderes i vurderingen.

Europeisk ål er ført som sterkt truet på Norsk rødliste 2021, og kritisk truet på IUCN sin globale liste over truede arter, og har et stort behov for tiltak som øker overlevelsen i alle livsstadier innenfor hele sitt utbredelsesområde. Dette inkluderer flaskehalsen både ved ålefaringenes oppvandring til oppvekstområder i utbygde vassdrag, og ved nedvandring av kjønnsmoden blankål. Glomma må i kraft av sin beliggenhet og størrelse, samt historisk kunnskap om forekomst, anses som en viktig del av ålens leveområder i Norge. Som man også påpeker i fagrapporten om fisk og ferskvannsbiologi er et hvert individ som når tilbake til gyteområdene i Sargassohavet viktig for den felles globale bestanden av ål.

Miljødirektoratet kan ikke se bort fra de betydelige skadevirkningene en ytterligere utbygging av Sarpsfossen vil ha på nedvandrende fisk, spesielt ål, uten noen form for tiltak for tryggere nedvandring. Det har vært en betydelig kunnskapsutvikling og FoU-basert innovasjon knyttet til vandringsløsninger for fisk forbi vannkraftverk i de senere årene, som fortsatt pågår, og som er anerkjent av bransjen og myndighetene. SafePass-prosjektet med mønsterpraksis for sikker toveis fiskevandring forbi vannkraftanlegg er et eksempel på dette. Miljødirektoratet forventer at

denne kunnskapen, som det er investert store ressurser i, tas i bruk der den er relevant i forbindelse med nye vannkraftutbygginger.

I vurderingen av avbøtende tiltak er det riktignok en kortfattet beskrivelse av aktuell løsning for nedvandring, basert på mønsterpraksis: "*Tiltak for å sikre trygg nedvandring forbi Sarp 2 kraftverk innebærer et «fiskevennlig inntak» med vinklet inntaksrist med tilstrekkelig liten lysåpning (≤ 15 mm) og egnet nedvandringsvei (avleder) umiddelbart inntil rista.*" Det påpekes imidlertid at arealbehovet vil øke vesentlig, da inntaksristas areal må økes betydelig for å oppnå tilstrekkelig lav vannhastighet oppstrøms. Tiltaket forkastes fordi "*en slik konstruksjon vil utgjøre en betydelig kostnad og vesentlig økte tekniske og muligens driftsmessige utfordringer*". I tillegg framkommer det i sammendraget (fagutredning fisk) at et slikt tiltak vil medføre omfattende omprosjektering av foreløpig valgt løsning.

Vi stiller oss kritisk til at man i prosjekteringen av Sarp2 kraftverk ikke synes å ha innarbeidet nedvandringsløsning for fisk som et viktig hensyn og kriterium fra prosjektets begynnelse. Det framstår i søknaden som at dette er en problemstilling som er vurdert i en senere fase av prosjekteringen, hvor arealbruk og tekniske løsninger knyttet til kraftverksinntaket allerede er låst. Den korte, overordnede beskrivelsen og vurderingen av aktuell løsning vitner om dette. Vi anser dette som en vesentlig mangel i prosjektet, og mener at tiltak for tryggere nedvandring av fisk skulle vært integrert allerede fra forprosjektstadiet, og gjenstand for en grundig vurdering av mulige løsninger.

Dette gir etter vårt syn grunnlag for å fraråde at det gis konsesjon til Sarp2 kraftverk i omsøkte form. Vi er samtidig innforstått med at det er avhengigheter og tidsknapphet knyttet til andre infrastrukturprosjekter som skal realiseres innenfor samme begrensede areal i nær framtid (ny bro/fylkesvei), som forutsetter en relativt snarlig beslutning og oppstart av byggingen av Sarp2 kraftverk. Vi stiller likevel spørsmål om disse omstendighetene er tilstrekkelig tungtveiende til å sette viktige miljøhensyn av nasjonal og internasjonal betydning til side.

Vi imøteser derfor en revidert søknad hvor det fremmes løsninger som både ivaretar økt ressursutnyttelse til energiproduksjon og en betydelig reduksjon av skadevirkningene fra eksisterende utbygginger i Sarpsfossen, i tråd med dagens kunnskap og prioriteringer på energi- og naturområdet.

Når det gjelder tiltak for å bedre produksjonsforholdene for anadrom fisk i Ågårdselva og Glomma nedstrøms Sarpsfossen, viser vi til høringsuttalelsen fra Statsforvalteren, og stiller oss bak denne. Atlantisk laks ble i 2021 rødlistet som nær truet, og etter historisk lave nivåer i de siste årene inntraff en dramatisk svikt i innsiget av laks fra svenskegrensen til og med Trøndelag nå i 2024. Dette medførte at Miljødirektoratet fant det nødvendig å stenge laksefisket i 33 elver, inkludert Glomma med Ågårdselva.

Etter vårt syn er Ågårdselva å anse som et kompensasjonsareal for den reduserte produksjonen av laks som følger av eksisterende og omsøkte inngrep i nedre Glomma. Vintervannføringen vurderes å utgjøre en flaskehals for smoltproduksjonen i Ågårdselva, som følge av knapphet i tilgjengelig habitat og økt vinterdødelighet, hvor dagens regulering har en stor negativ påvirkning på rognoverlevelse. Ved siden av foreslåtte biotopiltak, mener vi derfor at det må fastsettes en

økt minstevannføring vinterstid i Ågårdselva som med sikkerhet gir en betydelig positiv effekt for bestanden, altså 5 m³/s i perioden 01.09.-14.05. Produksjonstapet ved å øke minstevannføringslippet i Ågårdselva fra 1 m³/s til 3 m³/s (søkers forslag, som vurderes å gi *noe positiv effekt*) er beregnet til ca. 1 GWh/år. Gitt at en økning til 5 m³/s (som vurderes å gi en *betydelig positiv effekt*) innebærer et ytterligere produksjonstap på ca. 1 GWh, mener vi at dette er en kostnad som står i rimelig forhold til den økte produksjonen som innvinnes ved en eventuell realisering av Sarp2 kraftverk (da justert fra ca. 184 til 183 GWh/år).

Vi tilføyer at de tre øvrige kraftanleggene i Sarpsfossen (Sarp, Hafslund og Borregaard) prinsipielt sett bør innkalles til konsesjonsbehandling i forbindelse med søknadsbehandlingen for Sarp2 kraftverk. En slik helhetlig vurdering av kraftutbyggingene på samme strekning er også i tråd med prinsippene som er nedfelt i OED sine retningslinjer for revisjon av konsesjonsvilkår, selv om det ikke er snakk om vilkårsrevisjon i denne aktuelle saken. Med henvisning til rødlistestatusen til ål og laks, mener vi at det foreligger et særlig tilfelle med sterke miljømessige hensyn som taler for en slik prosess. Dette kan resultere i et enhetlig reglement og sammenfallende vilkår for kraftanleggene i Sarpsfossen, som også vil kunne bidra til en rimelig byrdefordeling mellom anleggseierne for iverksetting av nødvendige avbøtende miljøtiltak.

Hilsen
Miljødirektoratet

Dette dokumentet er elektronisk godkjent

Raoul Bierach
seksjonsleder

Kjetil Lønborg Jensen
seniorrådgiver

Kopi til:
STATSFORVALTEREN I ØSTFOLD, BUSKERUD, OSLO OG
AKERSHUS

Postboks 1502 MOSS
325